

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXVII наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 40

Одеса – 2021

ХРИСТИЯНСЬКА КУЛЬТУРА ТА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Чернега Є., Бакланова Н. М.

Українська література завжди підтримувала і розвивала християнські ідеї. Біблія була активно присутня у всій давній українській літературі упродовж XIV — XVIII століть. Вона стояла біля витоків нашого давнього письменства і супроводжувала його історичний розвиток до його природного завершення. Давні українські автори сприйняли Біблію не лише як основу християнської релігії, а й як видатний твір усієї християнської культури, з якої черпали теми, сюжети, ідеї, образи, мудрість.

Хоча Біблія писалася більш ніж 40 авторами протягом близько 1500 років, її точність та актуальність у наш час залишається незмінною. Вона містить великий масив інформації про навколишній світ, підтвердженої науковими спостереженнями і дослідженнями. Біблію цивілізований світ сприймає не лише як основну релігійну книгу християн та іудеїв, а й як одну з найвизначніших пам'яток світової літератури.

Назва «Біблія» походить від грец. *biblion* – книги, що позначає священна книга в християнстві, стародавня пам'ятка писемності, створена протягом величезного історичного періоду. Інші її назви – «Слово Боже», «Одкровення», «Книга Книг», «Книга спасіння», «Священне письмо». Найпоширеніша ж назва – Біблія – утвердилася серед християн з IV століття нашої ери. Вперше назвав її так Іоанн Златоуст, константинопольський патріарх. А його сучасник, перекладач Біблії латинською мовою Ієронім вживав вислів «божественна бібліотека», бо ж складається Біблія з різних за формою та змістом релігійних та світських творів: Старий Заповіт (39 книг) визнається як священне писання іудеями (Тора) і християнами, Новий Заповіт (29 книг) – тільки християнами. Згідно з церковною догматикою, Біблія вважається «богонатхненним словом». Наукою доведено, що в Біблії знайшли відображення соціальні умови життя стародавніх людей, їх культури, художня творчість, норми моралі, релігійно-філософські і етичні принципи. Як літературна пам'ятка стародавньої писемності Біблія містить ритуальні і юридичні кодекси, хроніки, міфи, легенди, притчі, сказання, народні пісні, еротичну лірику, фрагменти героїчного епосу тощо. Багато з розділів Біблії належить до шедеврів світової літератури («Пісня пісень» Соломона, «Книга Екклезіаста», «Плач Єремії», «Апокаліпсис» тощо). Багато образних виразів з Біблії стали невід'ємною частиною мовної культури: «манна небесна», «нести свій хрест», «сіль землі», «Содом і Гоморра» та ін. На біблійні сюжети написано величезну кількість художніх творів.

Створювалися Біблійні книги на трьох континентах: в Азії, Африці та Європі і на трьох мовах: давньоєврейській, арамейській, грецькій. Де тільки не створювалися книги Біблії! Мойсей писав перші п'ять книг (так зване П'ятикнижжя Мойсееве) у пустелі, Єремія писав у в'язниці. Лука – під час

подорожей, Іоанн – на острові Патмос, а деякі автори писали під час військових походів.

Та частина Біблії, що розповідає про союз Бога з давньоєврейським народом називається Старий Заповіт та написана давньоєврейською мовою, в ній розповідається про те, як Господь створив всесвіт, про гріхопадіння людей, про історію Ізраїлю – народу Божого, сюди ж входять Псалми – пісні про Славу Господа і молитви до Бога, Книги Йова та ін.

Друга частина, яка у християн іменується Новий Заповіт, написана давньогрецькою мовою, розповідає про народження й життя Спасителя – Господа Ісуса Христа, Його вчення, яке називається Євангеліє (грец. – «Радісна Звістка») – союз Бога з усім людством, укладений через спокутну жертву Ісуса Христа. Тобто в Біблії розповідається не тільки про те, як відбулося гріхопадіння людини, її відлучення від Бога і засудження на вічну загибель, а й про Боже спасіння людства. Так як Господь послав на землю Свого Сина, Ісуса Христа, щоб Він прийняв смерть за гріхи людей, наставив їх на шлях правди [4].

На українську Біблія потрапила в часи Київської Русі як кирило-мефодіївський переклад. В 1561 році у місті Пересопниця (у літописах воно згадується з XII століття, а знаходилось поблизу міста Рівне) архімандрит місцевого монастиря Григорій переклав Євангеліє з церковнослов'янської мови на тодішню письмову староукраїнську мову [1].

Перший переклад повної Біблії власне українською мовою здійснили Пантелеймон Куліш, Іван Нечуй-Левицький та Іван Пулюй. Книга вийшла в 1903 році у Відні, тому що російський царизм жорстоко придушував українське слово (Валуєвський циркуляр про заборону книгодрукування українською мовою і українського театру в Східній Україні від 1863 року; Емський акт від 1876 року про заборону ввезення українських книжок з-за кордону та друкування нот українською мовою; Указ від 1881 року про дозвіл друкувати окремі сценічні твори українською мовою, але російським правописом).

Повне видання Біблії українською мовою здійснив видатний мовознавець, історик церкви, митрополит Іван Огієнко. Вперше вийшла українською мовою за межами України в 1962 році і з того часу неодноразово перевидавалася.

Біблія і в сучасному житті займає значне місце. Вона навчає вірян, як жити на світі, розкриває перед ними шлях до спасіння. Головною темою Біблії є Христос, її призначення – добро, її мета – Божа слава. [3].

Що таке Заповіді Божі, які були надані народів на горі Сінай?. Це окремі статті закону, в яких коротко, але точно вказано, як повинні жити люди: що виконувати, а чого уникати:

«Я є Господь Бог твій: нехай не буде у тебе інших богів, окрім мене»,

«Не роби собі кумира і всякої подоби з того, що на небі вгорі чи на землі внизу, і що у воді під землею: не вклоняйся їм і не служи їм»,

«Не призывай імені Господа Бога твого надаремно».

«Пам'ятай день суботній, щоб святкувати його: шість днів працею і роби в них всі справи свої, а день сьомий - субота, для Господа Бога твого»,
«Шануй батька свого і матір свою -- довго житимеш на землі»,
«Не вбивай!», «Не кради!», «Не твори перелюбу»,
«Не свідчи неправдиво проти ближнього свого!»,
«Не бажай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, а ні раба його, а ні невільниці його, а ні вола його, а ні осла його, а ні всього, що у ближнього твого» [5].

Давні художні твори по суті тлумачили й доповнювали Біблію. Та навіть тоді вже існували зразки канонічного та оригінального тлумачення Біблії (порівняймо твори І. Галятовського та Г. Сковороди або мандрованих дяків) [2].

Особливо зростає інтерес художників до міфологем в переломні історичні епохи, коли відбувалася переоцінка цінностей. На крутих віражах історії, коли потік суспільних подій змітає одні ідеї, а захоплював людей новими, зростала увага мистецтва до того, що не підлягає переоцінці цінностей. Оскільки таких епох було в історії немало, то саме звернення до міфів, особливо біблійних, стало в літературі стійкою традицією.

Сплеск зацікавленості до духовного, ідейного та художнього потенціалу Біблії стався у добу культурно-національного піднесення XVI - XVII століть, поєднаного з релігійним протистоянням. Літературне опрацювання біблійних сюжетів переважно не мало самостійного естетичного характеру, підпорядковувалося ідеологічним, полемічним та дидактичним виховним завданням (І. Вишенський, Г. Смотрицький, Х. Філалет, Клірик Острозький, М. Смотрицький, З. Копистенський, І. Галятовський, К. Транквіліон-Ставровецький, П. Могила, Л. Баранович, А. Радивіловський, В. Ясинський, С. Яворський, Д. Туптало, Ф. Прокопович).

На біблійній символіці побудована переважна більшість прозових, драматичних і поетичних творів давнього письменства. В останніх традиція цитування біблійного тексту отримала назву «візерунки». Сьогодні завдяки ряду нових видань давньої української поезії маємо змогу простежити багатство і розмаїття переосмислення мотивів Святого Письма у віршах Г. Сковороди, І. Величковського, Л. Барановича, І. Максимовича, С. Климовського та багатьох інших. Звернімо увагу на те, що біблійною образністю багата не тільки духовна лірика, а й історичні вірші, світські, панегіричні [4].

Безвідносно до індивідуальної специфіки адаптації біблійного канону в тексті того чи іншого письменника, в кожному випадку авторська інтерпретація Книги Книг корелює з суспільно-політичними та естетичними завданнями.

Філософ і просвітителю Григорій Сковорода називав Біблію своєю «возлюбленою невісткою» і зазначав, що саме в духовному шлюбі з Книгою книг народилися найкращі його твори. До Біблії звертався і Тарас Шевченко. З неї він брав вислови (як епіграфи до творів «Сон», «Єретик», «Великий льох»), мотиви,

які по-своєму переробляв. Такої переробки зазнали десять псалмів Давидових. У сорок третьому псалмі читаємо:

Смирилася душа наша,
жить тяжко в оковах! Встань же,
Боже, поможи нам
Встать на ката знову [7, с. 279].

У сто тридцять другому псалмі митець лине думкою в далеке майбутнє, в якому всі люди будуть рівними, житимуть, як брати. Найповніше Тарас Шевченко сказав про те, яким уявляє нове суспільство, у поезії «Ісаія. Глава 35», використавши пророцтва Ісаія, автора однієї з книг Біблії. За переспіви біблійних псалмів бралися П. Гулак-Артемівський, Ліна Костенко («Давидові Псалми. Псалом 1, Псалом 16») [6, с. 212, 213]; Дмитро Павличко («Голгофа») [6, с. 180-181]. Біблійні сюжети розвивалися Іваном Франком у поемі «Мойсей», Лесею Українкою у драмах «В катакомбах» та «Одержима» тощо.

Святе Письмо впродовж багатьох століть переосмислюється українськими письменниками як спільна прामова людства. Її ж творча інтерпретація говорить про загальнолюдські цінності, які не змінюються з віками. Активне звернення митців різних часів до біблійного тексту засвідчує порушення ними національних та інших проблем людства. Для українського поетичного слова Біблія в категоріальному відношенні є психологічною, філософською, морально-етичною й естетичною основою. Та досконале знання Святого Письма допомагало українським письменникам «на тлі вічного, загальнолюдського краще побачити й зрозуміти конкретно-історичне, національне в усьому його драматизмі»[2].

1. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ — початку ХХ століття. Zielona Gora – Kijow, 1999. 160 с.
2. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ — початку ХХ століття. *Українська література в загальноосвітній школі*. 1991. № 10. С.64 -71.
3. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1989. 296 с.
4. Історія релігії в Україні: навчальний посібник / За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. К.: Знання, 1999. 735 с.
5. Тофтун М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416с.
6. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. У 4-х кн. Кн. 1. К.: Рось, 1994. С. 180 - 181, 212 - 213.
7. Шевченко Т. Зібрання творів: у 6 томах. Т. 1: Поезія 1837 – 1847. К.: Наукова думка, 2003. С. 279.